



Journal of Endowment  
& Charity Studies  
<https://ecs.ui.ac.ir/?lang=en>

**Journal of Endowment & Charity Studies**

E-ISSN: 2980-9444

Vol.1, No.1, Spring & Summer, 2023, pp 257-278

Received: 28/09/2022 Accepted: 08/02/2023

### Research Paper

## Endowments of Arbab Rostam Giv and Their Role in the Social and Cultural Development of Iranian Zoroastrians (Case study: Second Pahlavi period)

Elham Malekzadeh\* 

faculty Research Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

[elhammalekzadeh@ihcs.ac.ir](mailto:elhammalekzadeh@ihcs.ac.ir)

Anis Sajjadi

Senior expert in the history of Iran during the Islamic period, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

[anis.sajadi@yahoo.com](mailto:anis.sajadi@yahoo.com)

### Introduction

Considering the importance of charity and benevolent acts as one of the most prominent religious-ethical teachings of all religions including Mazdaism, since the Qajar period and following the Persians' decision to improve their conditions, philanthropy and benevolent acts, especially the allocation of endowments, grew significantly among Iranian Zoroastrians to improve the economic, cultural and social status. After creating the possibility for increased social participation in the following years, Mazdaysana followers took extensive measures to improve the cultural and social development of their society. They established and expanded endowments with welfare, health, religious, cultural, and educational functions. In light of this introduction, it is important to note that the primary objective and problem of the present research is to answer the question of what was the role of the endowments of Arbab Rostam Giv in Iran's social and cultural development during the second Pahlavi period.

The research background of the present topic shows scattered works, including the booklet "Memorandum for commemorating the philanthropist Rostam Giv" - which mentions the biography of Arbab Rostam Giv - and has a brief review of the scope of his endowments and charitable acts.

Hadi Hakimian's article titled "Cultural Developments of Yazd from September 1941 until the coup d'état on August 28, 1953", as well as the book "The reservoirs of Yazd city, an overview of their function and structure" written by Hossein Maserrat, and Elham Malekzadeh and Mahdieh Khani Sanich's article titled "Endowed Reservoirs of Yazd in the Qajar and Pahlavi Periods" are other researches that briefly and case-specifically dealt with the charitable donations of Arbab Rostam Giv and the role of his reservoir in supplying water to Yazd in the 1940s. A descriptive account of Arbab Rostam Giv's endowments is included in Zahra Gholami Badi's thesis entitled "Field Investigation of the Extent of Giving and Endowment among Contemporary Zoroastrians of Iran".

---

#### \*Corresponding Author

Malekzadeh, E., and Sajjadi, A. (2023). Endowments of arbab rostam giv and their role in the social and cultural development of iranian zoroastrians (case study: Second pahlavi period). *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1(1), 257-278.



2980-9444 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).



<http://dx.doi.org/10.22108/ecs.2023.135254.1022>

### Research Methodology

By using library studies and archival documents in conjunction with historical research on the subject of the article, descriptive-analytical research is performed, using all unpublished works and documents related to Arbab Rostam Giv's endowments to explain their contents. Zoroastrian sources and documents are referenced extensively in this article, including new research, Zoroastrian official bodies, and internal reports of the Zoroastrian Association as well as their other manifestos.

### Research findings

In the religion of Mazdysana, there is a lot of emphasis on sharing efforts in the matter of charity and giving. One of the notable examples of philanthropy is "Nahade, Bahar-Dasht, Band-Mal" that Zoroastrian society has tried to preserve and expand this admirable tradition in various periods of history. From the 18th century and under the influence of the developments of the new world and the expansion of Zoroastrians' connections with the Persians of India, the scope of Iranian Zoroastrians' endowments was inclined towards the creation and expansion of welfare-health charitable institutions. Arbab Rostam Giv and his wife, Morvarid Amanat, as one of the influential capitalists of contemporary Zoroastrian society, started to found and expand endowments and form a coherent structure for the preservation and development of these endowments in the 1940s due to not having any children of their own and their desire to do good work and help their people. The geographical scope of Giv endowments included the cities of Yazd, Tehran, Shahi, and Damavand. The scope of his endowment activities included the construction of water reservoirs, the construction and development and support of educational, welfare, health, and treatment centers, community halls, residential complexes for the needy, the construction of Adrian and Darb Mehr, the development of tombs and financial assistance to individuals, institutions, and organizations, and support for publishing and research affairs. The endowments of the Giv family in the field of education, with priority given to the construction of girls' schools over boys, and careful consideration in the naming of these educational units, paid special attention to the commemoration of their families, such as Shapur and Kharman Giv. In this regard, the honoring of scientific luminaries related to Zoroastrian society, such as Arbab Khodabakhsh and Ebrahim Poordawood, also indicates Arbab Rostam's point of view toward honoring the cultural status of influential people in the cultural sphere of Zoroastrian society.

### Discussion and Conclusion

Arbab Rostam Giv was among the first people of the Zoroastrian community who, under the influence of extensive interactions with other communities and taking advantage of successful financial and supervisory models, made efforts to organize sustainable charitable activities in the new world order. With this approach, he realized the necessity of creating a charity foundation and a coherent organization to monitor and maintain family endowments, and for this purpose, he established a suitable organization to manage his endowments. The event, which with the regular goals and plans that Arbab Rostam had considered for his endowments if continued, could play a leading role in the social and cultural development of Iranian and non-Iranian society, as well as non-Zoroastrian Iranians. This point is raised by taking into account that there is no detailed report in the written sources regarding the results of the charitable activities of Arbab Rostam Giv and his charity foundation as well as the charitable organization of Giv endowments.

It is clear that the profound cultural effects left by the quality of teaching in educational centers were built under the activities of the foundation, which nurtured outstanding people, who became the source of effective actions in the following years of their social, cultural, and political life. Or, as a result of the creation of Zoroastrian homes for the needy, in addition to preserving their human dignity, the family foundations of the needy people affected by the material and spiritual support of these people were preserved. It should also be noted that the content coherence of the religious and cultural activities of Zoroastrians, especially Zoroastrians of Tehran, is dynamic and established under the shadow of the creation of Adrian and other Giv foundation buildings as a place for the establishment and gathering of the Zoroastrian community and the performance of their religious and cultural rituals. In more precise terms, it can be claimed that under the actions of the Giv Charity Foundation and the extent of its endowments among the Zoroastrians, especially the Zoroastrians of Tehran, the vitality and social life of Zoroastrians in the contemporary period took on a different form and by using the facilities of the mentioned endowments, the Zoroastrian community benefited greatly from experienced sustainable development in cultural and social fields.

### Keyword

Charity, Endowment, Mazdysana religion, Zoroastrianism, Arbab Rostam Giv.



پژوهشنامه مطالعات  
وقف و امور خیریه

پژوهشنامه مطالعات وقف و امور خیریه

دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۲، ص ۲۷۸-۲۵۷

مقاله پژوهشی

## موقوفات ارباب رستم گیو و نقش آن در توسعه اجتماعی و فرهنگی زرتشتیان ایران (مطالعه موردی: دوره پهلوی دوم)

ملک‌زاده، الهام<sup>۱\*</sup>، سجادی، انیس<sup>۲</sup>

۱- عضو هیئت علمی پژوهشگاه تاریخ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.

elhammalekzadeh@ihcs.ac.ir

۲- کارشناس ارشد تاریخ ایران در دوره اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.

Anis.sajadi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۹

### چکیده

نیکوکاری و داد و دهش از بارزترین تعالیم دینی - اخلاقی همه ادیان از جمله آیین مزدیسنا است. از دوره قاجار و در پی تصمیم پارسیان برای بهبودی شرایطشان، نیکوکاری و اقدامات خیرخواهانه، به‌ویژه اختصاص موقوفات برای ارتقای وضعیت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی زرتشتیان ایران رشد چشمگیری یافت. در سال‌های بعد با ایجاد امکان مشارکت اجتماعی بیشتر، پیروان آیین مزدیسنا در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه خویش، اقدامات گسترده‌ای در امر تأسیس و گسترش موقوفات با کارکردهای رفاهی، بهداشتی، مذهبی، فرهنگی و آموزشی صورت دادند. این مقاله، با روش توصیفی تحلیلی و مطالعه کتابخانه‌ای - اسنادی، در مقام پاسخ به این سؤال اصلی است که جایگاه موقوفات ارباب رستم گیو و کارکرد آن در توسعه اجتماعی و فرهنگی زرتشتیان ایران طی دوره پهلوی دوم چه بود. همچنین، به مواردی از این قبیل پرداخته خواهد شد که جایگاه نیکوکاری و وقف در آیین مزدیسنا چیست. موقوفات زرتشتیان پیش از دوره پهلوی دوم، متمرکز بر چه حوزه‌هایی بود و چه نهادها و مؤسساتی مسئولیت نظارت بر موقوفات زرتشتیان را بر عهده داشتند. دستاورد این مطالعه بیان‌کننده این نتیجه است که اقدامات ارباب رستم گیو در قالب بنیاد خیریه گیو با گستره فعالیت‌های متنوع خیریه، در تهران و شهرهایی دیگر، متأثر از تعاملات وسیع با کشورهای مختلف، به ایجاد سازمانی با عنوان سازمان موقوفات گیو انجامید؛ با این هدف که با نظارت و نگهداشت موقوفات خاندانی، فرایند توسعه حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه زرتشتی و مآلاً جامعه ایرانی از اثربخشی ماندگارتری بهره‌مند شود.

**واژه‌های کلیدی:** نیکوکاری، وقف، آیین مزدیسنا، زرتشتیان، ارباب رستم گیو

\*نویسنده مسئول

ملک‌زاده، ا. و سجادی، ا. (۱۴۰۲). موقوفات ارباب رستم گیو و نقش آن در توسعه اجتماعی و فرهنگی زرتشتیان ایران (مطالعه موردی: دوره پهلوی دوم)، پژوهشنامه مطالعات وقف و امور خیریه، (۱)، ۲۷۸-۲۵۷.



2980-9444 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)



<http://dx.doi.org/10.22108/ecs.2023.135254.1022>

## ۱- مقدمه و بیان مسئله

زرتشتیان از دیرباز در امر تأسیس بنیادهای نیکوکاری، به‌ویژه برای شادی روان خود و درگذشتگان‌شان مشارکت می‌ورزیدند. کتیبه شاپور اول در نقش رستم، شرح بلندی بر اقدامات خیر و عام‌المنفعه اوست. دیگر آثار پهلوی، گواهی بر تداوم این اقدامات هستند (پارشاطر، زمستان ۱۳۶۵: ۳۰۰). آنچه در ادیان دیگر با عنوان «نیکوکاری» شناخته می‌شود، در آیین مزدیسنا «داد و دهش» خوانده می‌شود که نذر و نیاز، صدقه‌دادن به نیازمندان و خیرات برای گذشتگان و وقف اموال از جمله مصادیق آن هستند. رادی در اوستا به‌صورت واژه «راتی» آمده که از مصدر «را» به‌معنای بخشیدن و دادن است (پورداد، ۱۳۸۰: ۹۵؛ غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۳۰). مصدر «دا» در اوستا به معنی دادن و بخشیدن بود و به پیشکش و تقدیم کردن و در راه خدا بخشودن نیز ترجمه شده است. مصدر «آ» به معنی نذرکردن و وقف‌کردن و در راه خدا انفاق‌کردن آمده است (پورداد، ۱۳۸۰: ۱۳۸؛ غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۳۰).

در گات‌ها یسنای ۱۴/۳۳ واژه راتا به معنی رادی و دهش به کار رفته است. در این سروده، زرتشت هر آنچه دارد، با رادمندی به پیشگاه اهورامزدا چنین تقدیم می‌کند: «زرتشتی همه جسم و جان خود را با برگزیده‌ترین منش پاک خود چون پیشکشی بی‌ارزش به خداوند خرد نیاز می‌کند و با فرمانبرداری از دستورات الهی و سرسپردگی کردار و گفتار و همه نیروی خود را آسا ارمغان می‌آورد» (آذرگشسب، ۱۳۸۰: ۶۳۶-۶۳۵).

در دوره پهلوی دوم، ارباب رستم گیو یکی از اعضای مؤثر خاندان‌های بانفوذ و معتمد زرتشتی، تمامی منابع مالی گسترده خویش را در راستای امور خیریه و عام‌المنفعه جامعه زرتشتی به کار گرفت. گذشته از بن‌مایه دینی باورهای ارباب رستم، این اقدام در راستای حرکت رو به گسترش تشکیل و ایجاد بنیادهای خیریه خاندانی متنفذین و سرمایه‌داران در جامعه ایرانی طی دهه‌های ۱۳۵۰-۱۳۳۰، به‌منزله پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی و حرکت در راستای توسعه اجتماعی و فرهنگی زرتشتیان ایران بود؛ امری که افرادی چون ارباب رستم را قادر می‌ساخت تا به‌عنوان عضوی مؤثر در جامعه ایران معاصر، علاوه بر خدمت به هم‌کیشان خود، در بهبود کیفیت حیات اجتماعی و فرهنگی آحاد جامعه مؤثر باشند.

## ۲- ادبیات پژوهش

**پیشینه مطالعاتی** با محور فعالیت و اقدامات ارباب رستم نشان می‌دهد پژوهش‌های پراکنده‌ای به بررسی وضعیت موقوفات وی پرداخته‌اند. در این خصوص، کتابچه‌ای با عنوان **یادنامه برای بزرگداشت رادمرد نیکوکار رستم گیو** موجود است که سازمان فروهر به مناسبت بزرگداشت او در سال ۱۳۴۷ش تهیه کرد. این کتابچه، ضمن اشاره به زندگی‌نامه او، بررسی کوتاهی درباره دامن موقوفات و دهش‌های ارباب رستم گیو انجام داده است. مقاله حاضر تلاشی برای تکمیل این اثر است.

احسان جوادی در پایان‌نامه‌ای در رشته معماری و شهرسازی دانشگاه یزد در سال ۱۳۷۴ش و هادی حکیمیان در مقاله «تحولات فرهنگی یزد از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲» در شماره ۱۱ نشریه تاریخ نو در پاییز ۱۳۸۸ش و حسین مسرت در کتاب **آب‌انبارهای شهر یزد در آمدی بر پیشینه کارکرد و ساختار آنها** در سال ۱۳۸۹ش و الهام ملک‌زاده و مهدیه‌خانی سانچ در مقاله «آب‌انبارهای وقفی یزد در دوره‌های قاجار و پهلوی» در شماره ۲۴ نشریه مسکویه چاپ بهار ۱۳۹۲ش، به تشریح سازه آب‌انبار گیو و نقش آن در تأمین آب یزد در دهه ۱۳۲۰ش پرداخته‌اند.

در میان مآخذ موجود، زهرا غلامی بادی در پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه کاشان در شهریور ۱۳۹۳ با عنوان «بررسی میدانی گستره داد و دهش و بند مال (وقف) در میان زرتشتیان معاصر ایران» عنوانی مستقل، موقوفات ارباب رستم گیو را معرفی کرده است. هرچند به تحلیل ساختار و کارکرد این موقوفات و نقش آن در توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه زرتشتی توجه نشده است.

با ذکر پیشینه مذکور، در مقاله حاضر با ذکر مفاهیم کلیدی نیکوکاری در آیین مزدیسنا، موقوفات ارباب رستم گیو و سازمان خیریه گیو در تکمیل مطالعات و پژوهش‌های تاریخی درخصوص موقوفات زرتشتیان، تلاش شده است به این سؤال پاسخ داده شود که در بررسی موقوفات ارباب رستم گیو، جایگاه و نقش موقوفات زرتشتیان در توسعه اجتماعی و فرهنگی ایران طی دوره پهلوی دوم چه بوده است.

### ۳- بحث، تجزیه و تحلیل

#### ۳-۱- نیکوکاری در آیین مزدیسنا

در اوستا، هفت تن یشت بند ۳، فرگرد ۱۹ و نندیداد و سی روزه بزرگ بند ۵، چندین بار به فرشته‌سانی به نام راتا گماشته شده برای پاسبانی رادی یا دهش و جوانمردی اشاره شده است (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۳۱). بن‌مایه آیین مزدیسنا بر سفارش کردن بسیار به نیکی است (زهر، ۱۳۷۷: ۹۳). بنا بر آموزه‌های این آیین، انسان با پیمودن راه دین تلاش می‌کند به خداوند نزدیک شود که برای این منظور، می‌باید با انگیزه، ویژگی‌های پروردگار که یکی از آنها بخشندگی و داد و دهش بی‌پایان است، را در خود پرورش دهد؛ از این رو، هر فرد زرتشتی با نیکوکاری و داد و دهش پیشه کردن، موجبات خشنودی اهورامزدا را فراهم می‌سازد (منوچهرپور، ۱۳۷۷: ۱۱۲-۱۰۸). اهورامزدا ۱۰۱ نام دارد که از بین آنها گِیرا به معنی دستگیر، اوخشیا به معنی بخشاینده، هرنیک فره به معنی دارنده فرّ نیکی و اوخشیدار به معنی بخشنده، همگی بر ویژگی بخشایندگی و دستگیری و نیکوکاری اهورامزدا دلالت دارند (ابن‌یوسف، ۱۳۵۷: ۶؛ ایرانی سلیسیتر، بی‌تا: ۱۵ و ۱۸ و شاهرخ، ۱۳۸۸: ۱۴۰-۱۳۹). بعد از اهورامزدا، امشاسپندان به‌عنوان نخستین پویندگان راه نیکی و نیکوکاری هستند (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۳۵).

در جهان‌بینی گاهانی کسی که از گفتار نیک و کردار نیک پیروی کند و در جهت یاری و دستگیری و خوشبختی دیگران بکوشد، از نیروی اهورایی فزاینده‌ای برخوردار می‌شود و نه تنها به اهورامزدا می‌پیوندد، به خوشبختی راستین و خرسندی نیز دست می‌یابد (همان: ۳۶). در هنگام گواه‌گیری پیمان زناشویی زرتشتیان (اشیدری، ۱۳۶۵: ۹۵) و در اندرزنامه‌های ایران باستان نظیر یادگار بزرگمهر (ابن‌یوسف، ۱۳۵۷: ۱۹-۱۸)، اندرزنامه آذرباد مهراسپندان (همان: ۲۱)، اندرز خسرو قبادان (آذرگشسب، بی‌تا: ۶۷) و دیگر متون زرتشتی به داد و دهش و نیکوکاری بسیار سفارش شده است (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۴۶-۴۱).

در آیین مزدیسنا، نیکوکاری بر دو گونه است: الف) نیکوکاری معنوی و ب) نیکوکاری مادی.

نیکوکاری مادی در اشکال نیکوکاری مادی ناپایدار و پایدار صورت می‌پذیرد. نیکوکاری مادی ناپایدار کلیه کارهای خیر و تأمین هزینه‌های مربوط به این امور را شامل می‌شود که به‌صورت موردی و گذرا برگزار می‌شود و متناسب با نیت فرد نیکوکار و نوع مصرفی که برای آن در نظر دارد، به ۴ گونه تقسیم‌بندی می‌شود: ۱. نذر و نیاز؛ ۲. کمک به ارزانیان و مستمندان (صدقه)؛ ۳. آشوداد (که بیشتر شامل هزینه‌های جشن‌های مذهبی یا گهنبارها است) و ۴. خیرات برای درگذشتگان (همان: ۴۶-۴۱)؛ اما نیکوکاری مادی پایدار در آیین مزدیسنا در قالب وقف یا بندمال جلوه می‌یابد که به‌تفصیل بدان اشاره می‌شود.

#### ۳-۲- بند مال (وقف) / بهارداشت در آیین مزدیسنا

واژه معادل وقف در زبان پهلوی، «نهاد» است. در متون پهلوی مانند کتاب شایست ناشایست و ماتیکان هزار داتستان، واژه نهاد با نهاد به معنی موقوفه یا آنچه برای مصرف کاری خاص، تعیین می‌کنند، به کار رفته است؛ به‌طور مثال، در فصل نهم شایست ناشایست درباره بندمال چنین آمده است: «مرد که (مال) وقف نهاده باشد، پس در صورت توانایی کامل او در پنت تاتن پسین، همانا آن کرفه دوام یابد و (بر آن فزوده شود)». برابر واژه‌های دیگری که برای این مفهوم در متون زرتشتی به کار

رفته است، «بهارداشت» و «بندمال» هستند. بنا بر گفته دستور خدایار دستور دینیار شهریار ایرانی در نامه خروه اویژه دین مازدیسنی: «بهارداشت به معنای بازداشت یعنی هرکس اندیشه و کار نیک کند به اندازه توانایی و مال و دولت خویش پاره زمینی یا باغی یا خانه‌ای یا پیمان‌ه آب چشمگی (چشمه آب) و غیره خریده و بهارداشت همیشگی کرده که هرگز نخرند و نفروشد و هر ساله درآمد آن را کارگزار ویژه دریافت نموده و به راه گهنبار یا امور خواسته شده بهارداشت کننده هزینه نماید». در فرهنگ ایرانی، فرزندان متوفی، بخشی از مال رسیده به خود را به نام پدر یا مادر یا هر درگذشته دیگر برای انجام کارهای سودرسان به مردم به بند می‌آوردند و این کار را «بند مال» یا ایستادن مال عنوان می‌کردند (همان: ۴۶-۴۱).

در دوره ساسانی، علاوه بر نظارت بر احوال شخصی زرتشتیان، بخش عمده اقتدار روحانیان ناشی از برخورداری از املاک و زمین‌های زراعتی و ثروتی بود که از راه بندمال برای روحانیت زرتشتی فراهم می‌شد (کریستنسن، ۱۳۸۸: ۸۳). تشکیلات اداری سازمان اوقاف و امور خیریه بسیار گسترده بود و از هفت دیوان دولتی، تصدی دو دیوان آن، یعنی آتش آمار دبیر و روانگان دبیر مربوط به تشکیلات دیوانی، نحوه اداره آتشکده‌ها، چگونگی درآمد و هزینه نذورات و موقوفات و امور دینی و خیریه بود. دو نفر از دبیران دیوان‌های دولتی به امور اوقاف و آتشکده‌ها می‌پرداختند. شغل ریاست کل آتشکده‌ها شامل اوقاف و مسئولیت اداره امور اراضی موقوفه متعلق به آتشکده‌ها و نذورات آنها و سایر امور مربوطه در این زمینه با وی بود که عضویت هیئت وزیران را نیز بر عهده داشت (ابن یوسف، ۱۳۵۷: ۲۵۴-۲۵۳). وقف مؤسسات آموزشی، بهداشتی - درمانی، رقبات و غیره در آیین مزدیسنا رایج بود و درآمد حاصل از این موقوفات صرف موارد مذکور می‌شد (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۴۷-۴۶ و خسرویانی، ۱۳۸۱: ۵ و جنیدی، ۱۳۸۴: ۱۸۰).

وقف در آیین مزدیسنا تابع قوانین خاصی است. شخص واقف با وقف اموال و املاک خود برای امور خیریه و عام‌المنفعه درآمد آن موقوفات را به امور خیریه تخصیص می‌دهد و مادام که آن موقوفه باقی است، متولیان و متصدیان امر وقف، موظف به اجرای نیت خیر واقف هستند (امیدیانی، ۱۳۷۴: ۳۸). در این آیین، وقف به صورت قانون مدونی تنظیم شده که امروزه حتی متن قوانین موقوفات مربوط به ادوار گذشته معتبر است. در این قوانین، محدودیت‌هایی برای موقوفات وجود داشت. کسی حق خرید و فروش موقوفات را نداشت. همچنین، تولیت، نظارت و اجرای صحیح نیت واقف مطرح بود که قانون مدنی دوره ساسانیان در بخشی از کتاب *ماتیکان هزار داتستان* یا *مادیان هزار داتستان* به صورت مفصل به این مسئله پرداخته است. اصل سیزدهم این مجموعه درباره احکام مربوط به عطایا و بخشش‌ها بود. فصل پانزدهم، قوانین مرتبط با قیمومیت، تولیت و وصایت و کفالت را بیان می‌کند و در فصل شانزدهم، شرایط در عدم جواز بخشیدن مال غیر عنوان شده است. فصل هجدهم کتاب که فرازی از آن در ذیل می‌آید، راجع به قوانین اموالی است که صرف امور خیریه شده است (شهبازی، ۱۳۶۵: ۷۱-۶۰).

«۱. شخص باید برای خیرات و مبرات وقف‌نامه بنویسد، مراتب را اعلام کند و کسی را متولی سازد که مال را به جهت همان نیت به مصرف رساند؛

۲. واقف باید مال موقوفه را که خاص باشد یا عام، رسماً اعلام کند؛

۳. واقف باید بنویسد موقوفه خاص چقدر از عواید کل وقف باشد و چقدر صرف ترحیمات شود؛

۴. واقف چون کسی را متولی موقوفه کرد، نمی‌تواند از او بخواهد چیزی از عواید موقوفه را به او دهد؛ حتی اگر عایدات بیشتر از آنچه معین شده است، به حاصل آید؛

۵. وقتی صیغه وقف جاری شد، واقف دیگر نمی‌تواند از آن نکول کند؛ زیرا برای نیت خیر مال را وقف کرده است؛

۶. واقف مال از برای امر خیر، باید ذکر کند که آن انتقال‌پذیر است یا اعتباری برای غیر هم دارد یا نه؛

۷. واقف باید اعلام کند مال موقوفه‌اش را برای خیرات، شرعاً نمی‌توان به فروش رساند یا از دست داد. هر چند می‌توان محصول آن را شرعاً به فروش رساند؛ بنابراین، اصل مال شرعاً از دست نمی‌رود و البته می‌توان آن را به جانشین شرعی‌اش رد کرد؛  
۸. اگر متولی مرتکب جرمی شود که ادامه کارش ممکن نشود، تولیت امر منقضی نشود و در این مورد جانشین شرعی او نیابت یابد؛

۹. در این‌گونه موارد باید تمام وجوه شرعیه وقف بر خیرات و مبرات، بنابر آیین‌های مزدیسنايي، طی ایام و شهور معین و مقدس به مصارف منظور نظر واقف برسد؛

۱۰. متولی می‌تواند برای امور وقفیه، یک تن را به نیابت از خود بگمارد» (اذکائی: ۸۴).

بدین ترتیب، موقوفات زرتشتیان، نیازمند نظارت و رسیدگی بود که این مهم از قرن هفدهم میلادی / ۱۱ هجری قمری گذشته از سوی نهاد دینی، تحت نظارت انجمن‌های زرتشتی قرار گرفت.

### ۳-۳- وضعیت اجتماعی - فرهنگی زرتشتیان پیش از تشکیل انجمن‌های زرتشتیان در ایران

با ورود اسلام به ایران و پایان حیات سیاسی ساسانیان، بقای بازماندگان کیش زرتشتی به مهاجرت از وطن یا پذیرش مقررات حاکم بر جامعه دینی جدید وابسته شد. این ضوابط که در آغاز حیات، اهل ذمه را منوط به پرداخت جریمه می‌کرد، با تثبیت اسلام در اراضی فتح شده به وضع محدودیت‌های در حیات اجتماعی سایر ادیان انجامید و رفته‌رفته آنها را از اکثریت جامعه متمایز کرد. برخلاف پاره‌ای منابع عرضه تصویر مستقل و مبسوطی از اوضاع معیشتی زرتشتیان ناممکن است. با تثبیت صفویه، این محدودیت‌ها و رفتارهای تعصب‌آمیز، زرتشتیان را به هم‌پاری با افغانه سوق داد (هنوی، ۱۳۶۷: ۱۹۶ و تشکری بافقی، ۱۳۹۱: ۲۶-۲۵)؛ به طوری که علاوه بر اعمال بی‌رویه حکام در اسلام آوردن اجباری و زیاده‌ستانی‌های رایج و فشارهای روانی، جامعه با الزام بر رعایت ضوابطی چون بیرون‌نیامدن در روز بارانی، بیگاری، منع استفاده از عینک و چتر و انگشتر، و اجبار پوشیدن لباس زرد برای تشخیص از مسلمین، عملاً آنها را به خفیف‌ترین قشر جامعه تنزل داده بود (جکسن، ۱۳۵۳: ۱۶۸ و تشکری بافقی، ۱۳۹۱: ۲۶-۲۵)؛ به طوری که تا پیش از عصر ناصری، بدنه این اجتماع به انجام آداب مذهبی خویش قانع بودند و تنها موبدان و پیشوایان دینی به آموختن و تحصیل می‌پرداختند و با زبان پهلوی مسلط بودند. زرتشتیان به علت پراکندگی در مناطق گوناگون، فاقد پیشوایی مذهبی واحد بودند (بویس، ۱۳۴۸: ۱۳۵ و تشکری بافقی و کجیاف، ۱۳۸۷: ۱۷۰-۱۶۹).

به‌طور کلی، زرتشتیان به علت افزایش تعصبات دینی نسبت به پیروان سایر ادیان توسط مسلمانان تحرک کندی در بافت اجتماعی مناطق اسکان خویش داشتند. استقرار عمده ایشان در مناطق روستایی اطراف یزد و کرمان به واسطه نوع نگاه و تلقی اکثریت مسلمان و مقتضیات شغلی، گویای عدم تمایل ایشان به حضور در عرصه‌های شهری پیش از عصر مدرن است. تمرکز ایشان بر اقتصاد کشاورزی و تمایل پایین به فعالیت در حوزه تجارت تا پیش از عصر ناصری، گویای عدم پذیرش جامعه غالب مسلمان از مشارکت اجتماعی بیشتر و توسعه جوامع ایشان بود (تشکری بافقی و کجیاف، ۱۳۸۷: ۱۷۰-۱۶۹)؛ به طوری که تنها از طریق گسترش مناسبات زرتشتیان ایران با پارسیان هند در عصر ناصری بود که جامعه زرتشتی توانست به‌عنوان یک عنصر پویا در حیات اجتماعی و فرهنگی ایران تجدیدحیات کند.

### ۳-۴- انجمن‌های زرتشتی و نظارت بر موقوفات از عصر ناصری تا ۱۳۲۰

انجمن‌های زرتشتیان موسوم به «پنجایت» از حدود سال ۱۶۹۸م / ۱۰۷۷ ق، در بمبئی هندوستان پایه‌گذاری شدند. یکی از وظایف سه‌گانه این انجمن‌ها، تقسیم منصفانه و صحیح املاک و وجوه موقوفات پارسیان بود. به تدریج در پی بسط و قدرت‌گیری



تشکیلات اداری و قضائی انگلستان در هند، قدرت اجرایی انجمن‌های زرتشتی کاهش یافت و فعالیت‌های‌شان به انجام امور خیریه محدود شد. به دنبال افزایش مهاجرت اجتماعی زرتشتیان ایران به هند و گسترش روابط بین زرتشتیان دو کشور، پارسیان هند، انجمن‌هایی چون *انجمن بهبود حال زرتشتیان ایران* موسوم به *انجمن اکابر پارسیان هند* را به‌منظور کمک به معیشت زرتشتیان ایران، احداث مدارس و معابد و بهبود وضع آنها تشکیل دادند. انجمن اکابر پارسی با ارسال نمایندگانی چند، به اصلاح ساختار دینی، مدیریتی و نظارتی جامعه زرتشتی ایران توجه داشتند و به ایجاد انجمن‌هایی در یزید و کرمان و روستاهای زرتشتی‌نشین اطراف این نواحی پرداختند. بعدها به همت ارباب کیخسرو شاهرخ «انجمن زرتشتیان تهران» (۱۳۲۵ق / ۱۲۸۹ش) و «انجمن زرتشتیان شیراز» (۱۳۲۸ ق / ۱۲۹۲ش) تشکیل شدند. به تدریج، این انجمن‌ها رهبری جامعه زرتشتی را به‌طور کامل متقبل شدند و عهده‌دار مسئولیت کلیه مسائل اجتماعی جامعه زرتشتیان نظیر ازدواج، طلاق، ارث و میراث، سرپرستی مؤسسات مربوط به متوفیان و موقوفات، تأسیس مراکز فرهنگی، آموزشی و عام‌المنفعه و رسیدگی به آنها و حفظ و نگهداری سرمایه‌های منقول و غیرمنقول زرتشتیان شدند (دادبخش، ۱۳۹۷: ۱۴-۹) وجود این انجمن‌ها باعث شد جامعه زرتشتی ایران با وجود فقر و گرفتاری‌های اجتماعی گوناگون بتواند از نظر فرهنگی و سیاسی خود را در میان اقشار دیگر جامعه بالا بکشد و در زمینه‌های اجتماعی پیشرفت درخور توجهی کند (باستانی پاریزی، ۱۳۸۳: ۱۰۴-۱۰۵ و ۱۴).

در تداوم چنین اقدامات نهادینه‌شده‌ای، در اواخر حکومت قاجار که براساس قانون مصوب مجلس شورای ملی، نظارت و سرپرستی تمامی موقوفات کشور در اختیار وزارت معارف قرار گرفت، با تلاش‌های انجمن‌های زرتشتی و نفوذ گسترده آنها در میان جامعه زرتشتی ایران، وزارت معارف به تاریخ ۱۲ ربیع‌الثانی ۱۳۳۲ق، موقوفات زرتشتیان را از این قاعده مستثنی کرد و سرپرستی این موقوفات در اختیار انجمن‌های زرتشتی هر منطقه قرار گرفت. این انجمن‌ها موظف شدند به اعلام گزارش وضعیت موقوفات خود به وزارت معارف بپردازند (دادبخش، ۱۳۹۷: ۱۴ و ساما، شناسه سند: ۲۵۰/۶۹۳).

تا پیش از تشکیل مؤسسات خیریه خاندانی نظیر سازمان موقوفات گیو و بنیاد خیریه گیو، انجمن‌های زرتشتیان، ناظر اصلی موقوفات جامعه زرتشتی بودند. ابتکار عمل ارباب رستم گیو در ایجاد مؤسسات خاص به‌منظور مدیریت و نظارت بر موقوفات خاندانی، امری بدیع در جامعه زرتشتی و سرزمین ایران به‌شمار می‌آمد. او نخستین زرتشتی ایرانی بود که در همین چارچوب، اقدامات سازمان‌یافته و آینده‌پژوهانه منظمی را صورت داد. ضمن پذیرش مسئولیت اجتماعی به‌عنوان یک مؤلفه مهم کارکرد نهادهای مدنی در برابر جامعه، با تجهیز و به‌کارگیری منابع مالی موقوفات خود، تلاش کرد در جهت توسعه اجتماعی و فرهنگی زرتشتیان ایران گام بردارد. این در حالی بود که دامنه فعالیت موقوفات او و نظام مدیریتی که برپا کرده بود، علاوه بر تحت پوشش قرار دادن اعضای جامعه زرتشتی، به‌عنوان عضوی مقبول و مؤثر، به آحاد جامعه ایرانی، اعم از زرتشتی و غیرزرتشتی، خدمات خیریه خود را ارائه می‌داد.

### ۳-۵- مروری بر زندگی ارباب رستم گیو

ارباب رستم گیو در ۱۲۶۷ش، در یک خانواده زرتشتی یزد از پدر و مادری به نام شاپور و خرمن متولد شد (شهمردان، ۱۳۶۳: ۱۵۹ و ملک‌زاده و خانی سانچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸). او دارای دو برادر به نام‌های گیو و بهمن و دو خواهر به نام‌های دولت و گوهر بود. برادر کوچک‌تر ارباب رستم، بهمن شاپور، در جوانی درگذشت. برابر آیین احوال شخصیه جاری زرتشتیان، رستم شاپور سمت فرزندخواندگی و پل‌گذاری بهمن شاپور را یافت و به نام رستم بهمن نامیده شد. پیشه این خاندان، تجارت بود و در این وادی از پیشتازان تجارت خارجی ایران بودند (حاجی اکبری، ۱۳۹۴: ۲۱-۱۷). رستم گیو در مدرسه کیخسروی یزد نزد ماسترخدابخش به آموختن زبان پارسی و انگلیسی پرداخت (شهمردان، ۱۳۶۳: ۱۵۹ و



ملک‌زاده و خانی سانپچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸ و امینی، ۱۳۸۰: ۶۲۶) و برای تکمیل انگلیسی به مدرسه مرسلین یزد رفت. در این مدرسه چنان شایستگی‌ای از خود بروز داد که به دریافت جایزه از سوی مدرسه نائل آمد. در سال ۱۲۸۷ش به تهران آمد و در شرکت برادرش با عنوان یگانگی پاریسیان به تجارت پرداخت (سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۵-۳ و شهردان، ۱۳۶۳: ۱۵۹ و ملک‌زاده و خانی سانپچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸ و امینی، ۱۳۸۰: ۵۴۹-۵۳۴). ارباب رستم گيو از جمله شخصیت‌های اصول‌گرای جامعه زرتشتی بود که در شورای مشروطیت حضور داشت. در سال ۱۳۱۲ش نام خانوادگی خود را به گيو تغییر داد و در همان سال، در گردش چهاردهم انجمن زرتشتیان تهران به عضویت این انجمن و در دوره بعد به نیابت ریاست انجمن رسید (شهردان، ۱۳۶۳: ۱۵۹ و ملک‌زاده و خانی سانپچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸).

ارباب کیخسرو شاهرخ و ارباب رستم، اهتمام خود را با کمک پاریسیان هند، بر استقرار مبانی فرهنگ و ادبیات مزدیسنا و تقویت ناسیونالیسم ملی در ایران گذاشتند. هر دو درخصوص تبیین جایگاه فاخر فردوسی و شاهنامه، اولی در دوران رضاشاه و دومی در دوران محمدرضاشاه نقش زیادی ایفا کردند. پس از مرگ ارباب کیخسرو شاهرخ (۱۳۱۹ش) و در گردش هفدهم انجمن تا پایان گردش بیست و هشتم، به جز یک دوره که پس از برگزیده شدن کناره‌گیری کرد، در سمت ریاست انجمن زرتشتیان تهران مشغول به فعالیت شد. ارباب رستم با ۲۵ سال عهده‌داری سمت ریاست انجمن زرتشتیان، عنوان طولانی‌ترین دوران تصدی این سمت را احراز کرده است (بی‌نا، ۱۳۳۲: ۲۵-۲۴ و سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۶ و امینی، ۱۳۸۰: ۶۲۶-۶۲۷).

ارباب رستم گيو در ابتدا تا سال ۱۳۱۳ش، بدون ترک تهران و مبادرت به مسافرت، کار و بازرگانی را در زمینه‌هایی چون پارچه‌های پشمی، کفش، لاستیک و اتومبیل با برادر خود ادامه داد. با درگذشت برادرش، به نمایندگی از صغار گيو و خرمن خانم مادرشان، مسئولیت اداره شرکت یگانگی پاریسیان را بر عهده گرفت و نام تجاری گيو را به یک برند و پشتوانه تجاری تبدیل کرد (سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۶). وی در دهه ۱۳۳۰ش، شرکت نسبی گيو و شرکاء را ایجاد و مدیریت کرد که دفتر آن در سبزه‌میدان تهران قرار داشت و در زمینه تجارت پارچه فعالیت می‌کرد (بی‌نا، ۱۳۳۶: ۴۵-۴۴).

ارباب رستم، دومین نماینده زرتشتیان در مجلس شورای ملی طی ادوار چهاردهم تا نوزدهم بود (بی‌نا، ۱۳۲۹: ۱۵۸ و ۱۸۲ و ۱۶۲؛ امینی، ۱۳۸۰: ۶۲۷-۶۲۴؛ ساما، ۲۹/۵۰۲۹۳/۲؛ مامشا، ۱/۳۴/۱۴/۱۰۲۱؛ مامشا، ۱/۳۳/۱۵/۸۳/۱۰۲۱؛ مامشا، ۱/۳۹/۱۸/۱۴۷/۳۹/۱۰۲۱؛ مامشا، ۱/۳۳/۲۵/۱۹/۱۰۲۱؛ وحیدنیا، ۱۳۵۲: ۸۱ و ۸۲؛ مهر و رسولی، ۱۳۸۲: ۱۵۸). در سال ۱۳۴۲ش و از دوره چهارم، به‌عنوان سناتور انتصابی از سوی کلیه اقلیت‌های دینی به این مجلس راه یافت (شهردان، ۱۳۶۰: ۱۵۹ و ملک‌زاده و خانی سانپچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸؛ وحیدنیا، ۱۳۵۲: ۸۱ و ۸۲؛ مهر و رسولی، ۱۳۸۲: ۱۵۸ و امینی، ۱۳۸۰: ۶۲۸) و از سال ۱۳۴۵ش به عضویت شورای عالی حفاظت آثار باستانی درآمد (امینی، ۱۳۸۰: ۶۲۸). او در هیئت‌مدیره شرکت‌های بازرگانی و مؤسساتی چون بانک ایران و انگلیس عضویت داشت (سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۶) و از جمله مالکین عمده در دوره پهلوی دوم بود که اراضی‌اش در شهر تهران حدودی از تهران‌پارس، شمیرانات، خیابان شاهرضا (انقلاب کنونی)، بهجت‌آباد، مظفر، اراضی‌ای در یزد، روستای کوهان دماوند (پیشین: ۶۲۸) و روستای قراخیل در شاهی (قائم‌شهر) (ساما، ۱۸/۱۱۲۰/۲۴۰؛ مامشا، ۱۴/۳۸/۸۴/۳۰۶؛ مامشا، ۱۴/۳۸/۸۲/۲۳۲؛ مامشا، ۱۴/۸۹/۳۸/۱/۵۸۵) را در بر می‌گرفت. ارباب رستم بخشی از این املاک را در ایام حیات به فروش رساند و مابقی را ذیل مؤسسات خیریه خویش قرار داد. ارباب رستم گيو در ۱۵ مهر ۱۳۵۹ش در آمریکا درگذشت. فرزندی نداشت و همراه با همسرش مروارید امانت، کلیه دارایی خویش را وقف خدمت به هم‌نوعان و هم‌کیشان زرتشتی کرد (بی‌نا، ۱۳۵۹: ۱؛ یارشاطر، ۱۳۶۵: ۳۰۰).

### ۳-۶- سازمان خیریه گیو / بنیاد خیریه گیو

از دهه ۱۳۳۰ش هم‌زمان با گسترش مناسبات سرمایه‌داران و متنفذان ایرانی با کارآفرین‌ها و بازرگانان و صنایع خارج از کشور، بخشی از سرمایه‌داران ایرانی اقدام به الگوپذیری از آنها در ایجاد بنیادهای خیریه و عام‌المنفعه با رویکرد جدید پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی کردند. ارباب رستم گیو به‌واسطه موقعیت اقتصادی و جایگاه اجتماعی ویژه‌اش، به‌عنوان نخستین ایرانی زرتشتی، به ایجاد مؤسساتی مستقل و با تمرکز بر مدیریت و نظارت بر موقوفات خود اقدام کرد؛ کاری نوآورانه که ضمن توسعه کیفی عملکرد بنیاد و مؤسسات خیریه گیو، در وجه مدیریتی نیز امری بدیع شمرده می‌شد. انگیزه ارباب رستم از ایجاد این مؤسسات ویژه، به تأسی از الگوهای موفق نمونه‌های مشابه کشورهای غربی، اعمال تجربیات در حوزه مسئولیت اجتماعی بنیادهای خیریه وابسته به تراست‌های سرمایه‌داری غربی و نقش‌آفرینی متنفذان جامعه پاریسیان هند در ایجاد مؤسسات خیریه پایدار بود. نتیجه‌گیری این فرایند، مدیریت و نظارت بر موقوفات خاندانی بود که در چنین سازوکار منسجمی، ضمانت اجرایی همراه با توسعه پایدار بنیادهای مذکور را در پی داشت. این مهم با توجه به نداشتن وارث که بخش کثیری از امکانات گسترده مالی ارباب رستم را به مخاطره می‌انداخت، قابلیت خارج‌شدن دایره دارایی وی با انحصار دولت را محتمل می‌کرد که با اعمال چنین اقدامی، از این وضعیت نجات می‌یافت و به ساماندهی موقوفات می‌انجامید؛ از این رو، ارباب رستم در سال ۱۳۳۲ش، سازمانی با عنوان *سازمان خیریه گیو* به‌منظور نظارت بر اداره امور عام‌المنفعه موقوفی خود تشکیل داد (شهمردان، ۱۳۶۰: ۱۵۹). هدف از این تشکیلات، گسترش و حفظ مؤسسات خیریه و بهره‌وری بیشتر نیازمندان بود. این سازمان بعدها به بنیاد رستم گیو تغییر نام داد (بی‌نا، ۱۳۵۹: ۱). ارباب رستم، تحت سند وقفنامه رسمی شماره ۱۸۳۱۳ مورخ ۱۳۳۴/۴/۱ش، دفترخانه ۶۵ تهران رقبات معینی را به‌منظور نیات خیریه و رفاه عامه، وقف و تولید و تکالیف آن را مشخص کرد. شش‌دانگ سه قطعه زمین به مساحت ۹۰۲۲۹۶ متر مربع تفکیک‌شده از شش‌دانگ دهکده مجیدآباد و حسین‌آباد و اراضی مهدی‌آباد شماره‌های ۸۸، ۸۹ و ۹۱، مورد ثبت دو برگ سند مالکیت، برای احداث ساختمان مدارس اعم از پسرانه و یا دخترانه و پرورشگاه ایتم و زمین ورزش برای مدارس و هر ساختمان دیگری که برای کارهای اجتماعی و عام‌المنفعه زرتشتیان لازم باشد، وقف شرعی و قانونی کرد. برای تسهیل در پیشبرد و تحقق نیات خیریه و وقفنامه نیز سازمان خیریه گیو مورخ ۱۳۳۷/۳/۲۰ش، تشکیل و مورخ ۱۳۳۷/۳/۲۷ش، ذیل شماره ۳۸۸ در دفتر ثبت مؤسسات غیرتجاری به ثبت رسید و آگهی تأسیس آن مورخ ۱۳۳۷/۴/۱ش در روزنامه رسمی منتشر شد.

مرکز این مؤسسه، موقوفه رستم باغ در تهران‌پارس و مدت فعالیت آن نامحدود بود. طبق مقررات ماده پانزده اساسنامه، احداث، تکمیل و بهره‌برداری حدود ۳۰۰۰۰۰ مترمربع فضاهای آموزشی، فرهنگی، مسکونی، رفاهی، ورزشی و بهداشتی بر حدود ۱۰۰۰۰۰ مترمربع روی عرصه پلاک ثبتی ۸۸/۶۸ و ۸۸/۶۷ و ۸۸/۶۶ بخش ۱۱ شرق تهران‌پارس موضوع سند وقف‌نامه در دستور کار قرار گرفت. کلیه اراضی و ابنیه، عرصه و اعیان، تماماً در زمان حیات ارباب رستم گیو وقف شد و تصدی وی بر بنیاد گیو تکمیل شد و به بهره‌برداری رسید.

به‌موجب آگهی تأسیس و ماده شش اساسنامه سازمان خیریه گیو، دارایی نقدی و رقبات پلاک شماره ۳/۳۷۵ و ۳/۴۱۰ و ۳/۴۱۲ و ۸/۳۷۰۱ همگی واقع در بخش ۳ تهران از سوی ارباب رستم گیو در قالب عقود معینه به سازمان خیریه واگذار شد. انتقال قطعی انجام یافت و متعاقباً رقبات دیگری به آن اضافه شد. در ماده پنج اساسنامه *سازمان موقوفات گیو*، کلیه دارایی و رقبات این سازمان برای پیشبرد و تحقق نیات وقف‌نامه و سایر کارهای نیکی که متولیان، آن را صلاح بدانند و در حدود استطاعت مالی مؤسسه باشد، اختصاص یافت. عمران و آبادانی موقوفات و پشتیبانی آنها، احداث مدارس و نیاشگاهها، مساجد، درمانگاهها، آب‌انبارها، قنوات، بسط و توسعه مزارع و باغات و کشاورزی، رسیدگی به امور نیازمندان و مستحقین در شرایط عادی یا اضطراری، بروز حوادث غیر مترقبه طبیعی، کمک به پیشبرد امور دینی و فرهنگی و پژوهشی از اهم اقدامات این نهاد بود.

اداره امور سازمان در بدو امر با ارباب رستم گیو و پس از نام‌برده به عهده پنج نفر هیئت‌مدیره بود. مقرر شد در صورت انحلال انجمن تهران، انجمن زرتشتیان یزد به قائم‌مقامی در اجرای مقررات اساسنامه اقدام کند و در صورت انحلال انجمن زرتشتیان یزد، انجمن زرتشتیان کرمان وظایف محوله را به انجام رساند. در صورت انحلال انجمن مزبور نیز، اداره کل اوقاف و امور خیریه تهران پنج نفر از افراد موجه و مورد اعتماد جماعت زرتشتیان را با رعایت شرایط مذکور در تبصره یک ماده ۲۵ اساسنامه، انتخاب کند تا وظایف انجمن زرتشتیان را با شرایط مرقوم در این اساسنامه انجام دهند.

هیئت‌مدیره یک رئیس، یک نایب رئیس و یک دبیر از میان خود انتخاب کرد که دبیر مذکور، در عین حال، عملیات پرسنلی مؤسسه را هم انجام می‌داد. برابر صورت‌جلسه مجمع عمومی مؤسسين و هیئت‌مدیره سازمان خیریه گیو، نام سازمان خیریه گیو به بنیاد خیریه گیو تغییر یافت و بر طبق ماده ۲۵ اساسنامه مقرر شد در صورتی که به عللی بنیاد مذکور منحل شود، کلیه دارایی بنیاد گیو اعم از منقول و غیر منقول، پس از تسویه بدهی و وصول مطالبات باید به یکی از مؤسسات خیریه زرتشتیان داخل کشور واگذار شود (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۱۷۱-۱۶۴). این سازمان در سال ۱۳۳۷ش، با سرمایه ۱۱۰۰۰۰۰۰ ریال به ثبت رسید و در سال ۱۳۴۲ش، سرمایه آن به ۵۳۰۰۰۰۰۰ ریال و در سال ۱۳۴۷ش به ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال افزایش یافت و تجدید ثبت شد (سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۱۳-۱۲).

### ۳-۷-۲- موقوفات ارباب رستم گیو

موقوفات ارباب رستم گیو در شهرهای یزد، تهران و دماوند متمرکز بود و با گستره متنوع کارکردی در بخش‌های مختلف دینی، اجتماعی، آموزشی، بهداشتی - درمانی و رفاهی فعالیت داشتند.

### ۳-۷-۱- آب‌انبار گیو

فرهنگ آب‌انبارسازی یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های مشارکت‌های اجتماعی عام‌المنفعه و همگانی ایرانی‌ها است که با اهدای زمین و آب قنات و باغ و محصولات کشاورزی، در احداث آن مشارکت می‌ورزیدند. افراد دیگر با خرید نمک برای ضدعفونی کردن، لایروبی مسیر قنات و آوردن مصالح و لجن‌کشی و تخلیه و پرکردن آب در آب‌انبار سهم می‌شدند. هم‌زیستی پیروان ادیان در ایران در ساخت و وقف آب‌انبارها ریشه دیرینه و مشهودی دارد.

آب‌انبار رستم گیو در یزد در محله زرتشتیان ساخته شد (نسیمی، ۱۳۴۲: ۳۲۲). این آب‌انبار که به شماره ۱۸۲۹ در سال ۱۳۷۵ش، در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسید، ابتدای کوچه مهر - بلوار بسیج - قرار دارد و یکی از شاهکارهای آب‌انبارسازی است که استاد محمدابراهیم خرمشاهی (مسرت، ۱۳۸۹: ۲۳۹ و جوادی، ۱۳۷۴: ۷۲-۶۵)، استاد علی‌اکبر آخوند خرمی (قدیری، ۱۳۷۲: ۲۸) و استاد محمد قادری ساختند. این آب‌انبار کاملاً سالم است و تحت سرپرستی انجمن زرتشتیان یزد و نظارت ارباب جمشید امانت قرار دارد. ارباب رستم گیو، ساخت این بنا را در سال‌های ۱۳۲۰ش و سال‌های جنگ جهانی دوم آغاز کرد که مردم یزد روزگار سخت و مشقت‌باری را سپری می‌کردند که پس از دو سال خاتمه یافت.

بر کتیبه آن چنین نوشته شده است: «اهورا ساختمان این آب‌انبار مرکزی که دارای یک شعبه در محله گودال شهریار است و به‌وسیله لوله با مرکز اتصال یافته، به هزینه آقای رستم بهمن شاه‌پور گیو در سال ۱۳۲۳ش، مطابق با ۱۳۱۳ یزدگری خاتمه یافته و به نامگانه پدرش شادروان شاه‌پور گیو ساخته شده است» (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۱۵۸-۱۵۶؛ مسرت، ۱۳۸۹: ۲۳۹؛ جوادی، ۱۳۷۴: ۶۵-۷۲ و قدیری، ۱۳۷۲: ۲۷).

### ۳-۷-۲- دبستان گیو

پس از درگذشت شاپور گیو، به همت ارباب رستم در سال ۱۳۲۶ش، دبستان دخترانه مزبور در تهران به یادواره او تأسیس شد. این دبستان ملی با مدیریت و نظارت کامل انجمن زرتشتیان تهران اداره می‌شد و روی زمین دبیرستان انوشیروان دادگر قرار داشت (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۵۳۵؛ سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۹). در اواخر دهه ۱۳۳۰ و اوایل دهه ۱۳۴۰ش، با وجود کمبود شدید بودجه، هیئت‌مدیره انجمن برای به‌سازی و مدرن‌کردن ساختمان و تأسیسات و نیز به‌کارگیری بهترین کادر آموزشی، بودجه مناسبی برای دبستان گیو اختصاص داد؛ در نتیجه، دبستان به وسایل آموزش مدرن روز از جمله لابراتوار آموزش مکالمه زبان خارجی و مدرن‌ترین تأسیسات گرمایشی مجهز شد که فرایند به‌سازی دبستان تا اوایل سال ۱۳۵۷ش تداوم یافت. این مرکز از بهترین آموزشگاه‌های ابتدایی تهران به‌شمار می‌رفت که در اوایل سال ۱۳۵۷ش، وزارت آموزش و پرورش، انجمن را موظف کرد دبستان گیو به‌عنوان یک مدرسه دولتی در ساعات آموزشی در اختیار وزارتخانه قرار گیرد (دبستان گیو، بی‌تا). در واقع دبستان گیو با توجه به تجهیزات و شرایط مناسب آموزشی، به‌عنوان یکی از بازوهای علمی آموزش و پرورش، در خدمت توسعه دانش عمومی به کار گرفته شد.

### ۳-۷-۳- رستم باغ (آدریان، تالار، مجتمع مسکونی، دبستان ماستر خدابخش و دبستان پورداود، قنات)

در اواسط دهه ۱۳۳۰ش و به دنبال افزایش روزافزون جمعیت تهران، هرمز آرش بر آن شد در زمین‌های ۳۶ میلیون متر مربعی خود و همسرش پری آگاهی در تهران‌پارس به ساخت‌وساز مشغول شود. در آبادانی تهران‌پارس افزون بر خانه‌سازی، مراکز آموزشی، درمانی، ورزشی، تفریحی و خدماتی در نظر گرفته شد. هرمز آرش، پری آگاهی، رستم گیو و دیگر نیکوکاران زرتشتی، بیشتر این مراکز را وقف کردند (همدانی، ۱۳۹۲: ۱۶۱-۱۵۸). ساخت آتشکده‌ای در خیابان جشنواره برای زرتشتیان ساکن تهران‌پارس و تخصیص سه قطعه زمین برای ساخت مسجد و خانه‌های پیش‌نمازان این سه مسجد به سازمان اوقاف، ساخت سینمای ماشین‌رو، تأسیس هنرستان تهران‌پارس بر اسلوب مارکار یزد و درمانگاه و خوابگاه برای دانش‌آموزان شهرستانی، از دیگر اقدامات وقفی زرتشتیان در توسعه اجتماعی و فرهنگی تهران‌پارس بود (مامش، ۱۳۹۲: ۱۶۱). رستم باغ از جمله بزرگ‌ترین موقوفات زرتشتیان تهران از حیث گستره مساحت به‌شمار می‌رفت که از سوی ارباب رستم گیو در راستای طرح توسعه اجتماعی و فرهنگی منطقه تهران‌پارس بنیان نهاده شد. رستم باغ شامل فضاهایی چون آدریان، تالار مروارید، مجتمع مسکونی رستم باغ، دبستان پسرانه استاد پورداود و دبستان دخترانه ماستر خدابخش، آب‌انبار و ... است. در محوطه رستم باغ، یک آدریان برای نیایش و تالاری بزرگ با عنوان ساختمان مروارید برای انجام امور دینی و اجتماعی با اثاثه کامل و مدرن ساخته شد (بی‌تا، ۱۳۴۱: ۳۹-۳۸؛ سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۱۲؛ شهردان، ۱۳۶۰: ۱۵۹؛ ملک‌زاده و خانی سانچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸). آدریان رستم باغ در روز وره‌رام و اردیبهشت ماه برابر با ۱۳۴۲/۲/۱۰ ش گشایش یافت. ارباب رستم گیو انگیزه خود از تأسیس رستم باغ را ساخت نمونه‌ای ایرانی از خسرو باغ، یکی از تأسیسات خیریه پارسیان بمبئی برشمرد؛ بدین‌منظور، ابتدا در سال ۱۳۳۳ش، قطعه زمینی به مساحت ۱۰۰۰۰ مترمربع در ونک خریداری کرد؛ اما با بررسی اینکه زمین مزبور به‌واسطه موقعیت و نامسطح بودن، شرایط لازم ساخت مجتمع مزبور را ندارد، آن را فروخت و قطعاتی را در تاریخ ۱۳۳۴/۳/۱۸ش از ارباب هرمزد آرش و ارباب وفادار تفتی در منطقه تهران‌پارس خریداری کرد. حدود ۱۰ روز بعد، در ۱۳۳۴/۳/۲۹ش، سه قطعه آن را به‌انضمام ۳۶ ساعت از ۱۹۲ ساعت آب قنات که جزء مورد معامله بود، در دفتر اسناد رسمی برای امور خیریه وقف کرد. صورت اراضی موقوفه رستم باغ به شرح ذیل است:

۱. قطعه زمین شماره ۱۰۰ پلاک ۸۸/ تهران پارس به مساحت ۲۶۴۹۶ متر مربع شامل رستم باغ و ساختمان‌های احداث دو طبقه مسکونی و جایگاه پذیرایی که تا تاریخ گشایش آدریان در سال ۱۳۴۲ ش، جمعاً ۶۵۳۰ مترمربع ساختمان دارد، به اضافه ۲۹۰ مترمربع مساحت ساختمان آدریان و در آن زمان ۶۰ خانوار زرتشتی مستأجر آن بودند. مبلغ اجاره‌بهای هر آپارتمان ۶۰۰ ریال و حداقل ۴۰۰ ریال در ماه بود و برخی از مستأجرین که تمکن مالی کافی نداشتند، بدون پرداخت کرایه در آن سکونت داشتند (بی‌نا، ۱۳۴۱: ۳۹-۳۸؛ سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۱۳؛ شهردان، ۱۳۶۰: ۱۵۹؛ ملک‌زاده و خانی‌سانچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸؛ همدانی، ۱۳۹۲: ۱۶۱).

بر پایه وقف‌نامه رستم باغ، این دسته از زرتشتیان می‌توانستند تا مدت پنج‌سال با پرداخت هزینه‌های جاری مجتمع مانند بهای تلفن، آب و برق مصرفی، در آنجا سکونت‌گزینند تا زمانی که توانایی خرید خانه را پیدا کنند. حقوق کارمندان و کارکنان و هزینه‌های دیگر نیز از محل درآمد مستغلات آدریان تأمین می‌شد. اگر درآمد مستغلات کفاف نمی‌داد، از محل دارایی‌های دیگر ارباب رستم گیو که در اختیار سازمان خیریه رستم گیو بود، تأمین می‌شد (همدانی، ۱۳۹۲: ۱۶۱). احداث فضای مسکونی با امکانات حمایتی که اسکان افراد نیازمند را در محیطی آبرومند و رعایت شئون اجتماعی ایشان را عملی می‌نمود، از جمله اقدامات رفاهی جدیدی بود که ارباب رستم گیو به مرحله اجرا درآورد. شاید ایده کارهای عمرانی سال‌های اخیر در قالب مسکن مهر، نمونه ملموسی از تجربه موفق بود که در شرق تهران قابل مشاهده بود.

۲. قطعه شماره ۱۰۱ پلاک ۸۸/۶۷ تهران پارس به مساحت ۲۸۸۰۰ مترمربع که به شرح ذیل از آن استفاده می‌شد: الف) ۵۰۰۰ مترمربع از این قطعه زمین یک باب دبستان کامل دخترانه دارای ۱۲ کلاس به اضافه متعلقات آن دو طبقه بنا که جمعاً ۱۶۱۳ مترمربع ساختمان داشت و با کسب مجوز تأسیس از تاریخ ۱۳۳۸/۲/۲۲ ش، مدرسه ماستر خدابخش را تشکیل می‌داد.

ب) روی ۵۰۰۰ مترمربع دیگر از این قطعه یک باب دبستان کامل پسران در سه طبقه بنا که ۱۸ کلاس با سایر متعلقات آن و جمعاً مساحت ۲۲۴۲ متر ساختمان بود و از تاریخ ۱۳۴۰/۶/۸ ش، دبستان ابراهیم پورداود را تشکیل می‌داد (بی‌نا، ۱۳۴۲: ۱۵-۹؛ ساما، ۲۹۷/۱۱۲۵۲).

ج) قطعه زمینی به مساحت ۱۸۰۰۰ مترمربع و محصور که به‌طور موقت برای زمین ورزشی دانش‌آموزان پسر از آن استفاده می‌شد (بی‌نا، ۱۳۴۲: ۱۵-۹). ارباب رستم گیو، تأسیس این مجموعه دبستان را به تقاضای سازمان خیریه رستم گیو و در پی افزایش جمعیت حدود تهران پارس و ضرورت جلوگیری از تراکم دانش‌آموزان در مدارس دولتی در سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۳۸ ش، در اختیار شورای فرهنگ تهران قرار داد (ساما، ۲۹۷/۱۱۲۵۲؛ آموزگار، ۱۳۹۶: ۸۸).

۳. قطعه شماره ۱۰۲ پلاک ۸۸/۶۸ تهران پارس به مساحت ۳۵۰۰۰ مترمربع که تسطیح شده، ولی هنوز دیوارکشی نشده بود، برابر وقف‌نامه تنظیم یافته و برای امور خیریه تخصیص داده شده بود تا در آتیه از محل خیریه گیو یا با کمک دهش‌مندان استفاده شود.

۴. قطعه زمین پلاک ۸۸/۲۳۷ به مساحت ۶۷۴ مترمربع که تا رستم باغ تقریباً ۵۰۰ متر فاصله دارد و سطح آن از رستم باغ تقریباً ۱۱۴ متر بلندتر بود و در آن آب‌انباری به مساحت ۶۰۰ مترمربع و ارتفاع ۹ متر از کف گود بود که روی آن مساوی با سطح زمین مجاور با گنجایش تقریبی ۴۰۰۰ متر مکعب، آبگیری در حین ساخت بود و ساکنین رستم باغ و دبستان‌ها از آنجا استفاده می‌کردند.

استاد تقی رفیعی معماری قسمت عمده ساختمان‌ها و آدریان را پیش برده بود و سرپرستی کلیه ساختمان‌ها را آقای کیخسرو امانت عهده‌دار بود (بی‌نا، ۱۳۴۲: ۱۵-۹).

ارباب رستم گیو در تاریخ ۱۳۵۰/۱۲/۲۳ ش، آمادگی خود را برای واگذاری حدود ۱۵۰۰۰ متر مربع از اراضی تهران پارس برای احداث مراکز ورزشی و آموزشی اعلام کرد که با پیگیری‌های اداره آموزش و پرورش ذیل برنامه‌های انقلاب آموزشی و اداری، در تاریخ ۱۳۵۱/۹/۲۰ ش، در ناحیه ۹ تهران، زمین مذکور را با تنظیم و امضای سند مصالحه ۹۹ ساله از ارباب رستم گیو تحویل گرفت (ساما، ۲۹۷/۱۸۰۱۰/۲). ارزش این قطعه زمین در آن زمان سی میلیون ریال برآورد شد که مازاد بر این، ارباب رستم مبلغ پانصد هزار ریال نقد نیز برای امور تربیت بدنی و پیشاهنگی در اختیار آموزش و پرورش ناحیه ۹ گذاشت (بی‌نا، ۱۳۵۱: ۱۰؛ امینی، ۱۳۸۰: ۶۲۷).

### ۳-۷-۴- سایر اقدامات خیریه

گسترده‌ترین فعالیت‌های خیریه ارباب رستم گیو، فراتر از موارد فوق بود. تأمین بودجه دبیرستان کیخسرو یزد (حکیمیان، ۱۳۸۸: ۶۰۱؛ شهردان، ۱۳۶۰: ۱۵۹؛ ملک‌زاده و خانی سانچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸)، وقف سه قطعه زمین به مساحت ۹۰۲۹۶ مترمربع از مجری‌المیاه قنات نوکن و همین مقدار از استخر واقع در مظهر قنات (اوقاف شمیرانات) برای احداث ساختمان مدارس اعم از پسرانه و یا دخترانه و پرورشگاه ایتم در سال ۱۳۲۴ ش (رضایی، ۱۳۸۶: ۸۷)، بنای ساختمانی دو اتاقه و یک زیرزمین برای کلاس اضافی و تالار نهارخوری در بخش غربی دبیرستان انوشیروان دادگر به نامگانه بانو خرمن گیو، ایجاد پاکشوی‌خانه در آرامگاه قصر فیروزه با همراهی رستم آبادیان به نامگانه پدرانشان، پرداخت هزینه یک دستگاه خانه دهگانی در تهران کاخ (سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۱۲-۹)، حمایت مالی از دبیرستان ایرانشهر کرمان، ساخت دو باب مدرسه دخترانه و پسرانه و یک باب حمام و یک باب مسجد و درمانگاه در کوهان دماوند (شهردان، ۱۳۶۰: ۱۵۹؛ ملک‌زاده و خانی سانچ، ۱۳۹۲: ۱۵۸)، آموزشگاه‌های مارکار یزد، دبیرستان دخترانه کیخسرو شاهرخ در کرمان و بسیاری مراکز آموزشی کشور، کمک به ساخت آرامگاه‌های اصفهان و شیراز و یزد، ارائه کمک‌های نقدی و غیرنقدی به هلال‌احمر در مواجهه با سیل، زلزله و آسیب‌دیدگان جنگ، ایجاد مرکز درمانگاهی به نامگانه مهربان گیو در سوهانک، کمک به لوله‌کشی آب نصرت‌آباد یزد، ایجاد بناهایی در پیر سبز یزد و کمک‌های نقدی به صندوق رفاه مسجد تهران پارس، کمک‌های مادی به سازمان فروهر و انتشارات آن (بی‌نا، بی‌تا: ۳۰۹-۲۱۹)، ساخت حمام بهداشتی، راه شوسه، مسجد در تهران، یزد، کرمان، شیراز، ده سوهانک و ساخت درب مهرهایی در واشنگتن، نیوراشل نیویورک، شیکاگو، کالیفرنیا، ونکوور و تورنتو<sup>۱</sup> (بی‌نا، ۲۵۳۶: ۱۲-۲؛ بی‌نا، بی‌تا: ۳۰) و ایجاد تالار مروارید در مدرسه کیخسروی یزد با گنجایش ۴۰۰ نفر (بی‌نا، بی‌تا: ۷؛ بی‌نا، بی‌تا: ۳۱۹-۳۰۹)، حمایت از چاپ و نشر مجلات نظیر فرهنگ ایران‌زمین (افشار، ۱۳۳۲: ۷-۳)، انجمن فرهنگ ایران باستان، ایران‌شناسی، فروهر، هوجت و مؤسساتی نظیر کتابخانه اردشیر یگانگی از دیگر اقدامات خیریه ارباب رستم گیو بود؛ ضمن اینکه همواره در هنگام کمبود بودجه انجمن زرتشتیان تهران، به یاری انجمن می‌شتافت و سعی در فراهم‌سازی زمینه‌های مختلف توسعه فرهنگی، اجتماعی و رسوم زرتشتی داشت؛ از این رو، همیشه برای عملی‌کردن خدمات فرهنگی و اجتماعی و با بذل مال خود پیشگام بود؛ از جمله در گردش شانزدهم انجمن در سال ۱۳۱۷ ش، به علت کمبود بودجه انجمن زرتشتیان و کمک به هم‌کیشان خود موافقت کرد ۲۰۰۰۰ متر از اراضی مظفریه اکبرآباد که برای کارهای خیریه به انجمن واگذار کرده بود، به فروش برسد (سازمان فروهر، ۱۳۴۷: ۱۵).

<sup>۱</sup> بی‌نا، «گشایش درب مهر ارباب رستم گیو در نیورشل نزدیکی شهر نیویورک»، هوجت، دوره ۲۸، ش ۱۲، ۲۵۳۶، ص ۱۲-۲؛ بی‌نا، «سالگرد درگذشت شادروان رستم گیو برگزار شد»، امرداد، ش ۳۰، بی‌تا، ص ۲؛ بی‌نا، «دهش‌های ارباب رستم گیو»، فروهر، س ۱۳، ش ۶؛ بی‌تا، ص ۳۰.

### ۳-۸- وضعیت موقوفات گیو پس از بهمن ماه ۱۳۵۷

ارباب رستم گیو سال‌های پایانی عمر خود را در آمریکا گذرانید و در آنجا به توسعه موقوفات خود برای زرتشتیان آمریکا و کانادا پرداخت (یارشاطر، ۱۳۶۵: ۳۰۱-۳۰۰). پس از بهمن ماه ۱۳۵۷ش، طبق اعلام بنیاد مستضعفان، کلیه اموال ارباب رستم گیو در ۱۳۵۸/۱/۲۳ش صادره شد. برابر صورت‌جلسه ۱۳۵۹/۳/۲۷ش، مجمع فوق‌العاده بنیاد رستم گیو و آگهی روزنامه رسمی ۱۳۵۹/۷/۹ش، موادی از اساسنامه بنیاد اصلاح شد. آقایان رستم گیو و جمشید گیو از سمت‌های خود در بنیاد کناره‌گیری کردند و مدیران جدید از جامعه زرتشتی جایگزین شدند. در سال ۱۳۶۰ش، کلیه اموال شخصی رستم گیو و اقارب درجه یک وی به نفع بنیاد مستضعفان صادره شد (غلامی بادی، ۱۳۹۳: ۱۷۱-۱۶۸).

پس از انقلاب اسلامی، با تبدیل بنیاد گیو به بنیاد فجر برای مدتی بخشی از ساختمان گیو در نبش خیابان فلسطین برای استقرار کتابداران مرکز استفاده می‌شد (مسکوب، ۱۳۹۴: ۴۶۲). هم‌اکنون این ساختمان به پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری تبدیل شده‌است. ادامه فعالیت این نهاد که با ساختار جدید همچنان برقرار است، موضوعی مستقل است که در این مقال نمی‌گنجد و پژوهش و مطالعه‌ای مجزا می‌طلبد.

### ۴- نتیجه‌گیری

در آیین مزدیسنا بر تشریک مساعی در امر نیکوکاری و داد و دهش تأکید فراوان شده است. از مصادیق پایدار نیکوکاری، نهاده / بهارداشت / بند مال است که جامعه زرتشتی در ادوار گوناگون تاریخ کوشیده است به حفظ و گسترش این سنت پسندیده بپردازد. از قرن هجدهم و تحت تأثیر تحولات جهان نو و گسترش ارتباطات زرتشتیان با پارسیان هندوستان، گستره و دامنه کارکرد موقوفات زرتشتیان ایران به سمت ایجاد و گسترش مؤسسات خیریه رفاهی - بهداشتی متمایل شد. ارباب رستم گیو و همسرش مروارید امانت، به‌عنوان یکی از سرمایه‌داران متنفذ جامعه زرتشتی معاصر به سبب نداشتن فرزند و تعلق خاطر به انجام کار نیک و کمک به هم‌نوع، از دهه ۱۳۲۰ش، به ایجاد و گسترش موقوفات و تشکیل ساختاری منسجم برای حفظ و توسعه آنها پرداختند. گستره جغرافیایی موقوفات گیو، شهرهای یزد، تهران، شاهی و دماوند را شامل می‌شد. دامنه فعالیت‌های وقفی وی بر ساخت آب‌انبار، ایجاد و توسعه و حمایت از مراکز آموزشی و رفاهی و بهداشتی و درمانی، تالارهای اجتماع، مجتمع‌های مسکونی ویژه افراد نیازمند، ایجاد آدریان و درب مهر، توسعه آرامگاهها و کمک‌های مالی به افراد و نهادها و سازمان‌ها و حمایت از چاپ و نشر و امور پژوهشی استوار بود. موقوفات خاندان گیو در حوزه آموزش، با تقدم و اولویت‌بخشی به ساخت مدارس دخترانه بر پسرانه و دقت نظر در نام‌گذاری این واحدهای آموزشی، بزرگداشت خاندان‌شان نظیر شاپور و خرمن گیو را مورد توجه ویژه قرار داد. در همین راستا، تکریم مفاخر علمی مرتبط با جامعه زرتشتی نظیر ماستر خدابخش و ابراهیم پورداود نیز حکایت از دیدگاه ارباب رستم نسبت به اکرام مقام فرهنگی افراد اثربخش در سپهر فرهنگی جامعه زرتشتی است.

ذکر این نکته مهم نیز ضروری است که ارباب رستم گیو در زمره نخستین افراد جامعه زرتشتی بود که تحت تأثیر تعاملات گسترده با سایر جوامع و بهره‌گیری از الگوهای موفق مالی و نظارتی، به ساماندهی فعالیت‌های خیریه پایدار در نظم نوین جهانی اهتمام داشت؛ با این رویکرد که ضرورت ایجاد بنیاد خیریه و سازمان منسجم نظارت و نگهداشت موقوفات خاندانی را به صرافت دریافت و به همین منظور، سازمانی درخور برای مدیریت موقوفات خود تأسیس کرد. امری که با اهداف و برنامه‌های منظمی که ارباب رستم برای موقوفات خود در نظر گرفته بود، می‌توانست در صورت تداوم، نقشی پیشرو در توسعه اجتماعی



و فرهنگی جامعه زرتشتی ایرانی و غیر ایرانی و نیز ایرانیان غیر زرتشتی ایفا کند. این در حالی است که درخصوص نتایج حاصل از فعالیت‌های خیریه ارباب رستم گیو و بنیاد خیریه وی و نیز سازمان خیریه موقوفات گیو، در منابع مکتوب گزارش دقیقی در دست نیست.

آنچه مشخص است اثرات عمیق فرهنگی برجای مانده از کیفیت تدریس در مراکز آموزشی و پرورشی ساخته شده ذیل فعالیت‌های بنیاد است که افراد شاخصی در خود پرورش دادند. کسانی که در سنوات بعدی حیات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خود مصدر اقدامات مؤثری شدند یا در نتیجه ایجاد خانه‌های نیازمندان زرتشتی، علاوه بر حفظ کرامت انسانی ایشان، تحکیم بنیان‌های خانوادگی افراد نیازمند متأثر از حمایت مادی و معنوی این افراد حفظ شد. همچنین، باید به استقرار انسجام محتوایی فعالیت‌های دینی و فرهنگی زرتشتیان، به‌ویژه زرتشتیان تهران اشاره کرد که در سایه ایجاد آدریان و سایر ابنیه موقوفی، بنیاد گیو به‌عنوان محل برپایی و تجمع جامعه زرتشتی و انجام مناسک دینی و فرهنگی ایشان، پویا و برقرار است. به عبارت دقیق‌تر، ذیل اقدامات بنیاد خیریه گیو و گستردگی موقوفات وی در میان اجتماعات زرتشتیان، به‌ویژه زرتشتیان تهران، نشاط و حیات اجتماعی زرتشتیان در دوره معاصر رنگ و بوی دیگری گرفت و با استفاده از توانایی موقوفات مذکور، جامعه زرتشتی بیشترین بهره را از توسعه پایدار در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی تجربه کرد.

## ۵- منابع فارسی

- آذرگشسب، ا. (بی‌تا). *اندرزنامه‌های پهلوی (اندرز آذرباد مهر اسپندان، اندرز خسرو قبادان)*، تهران: بی‌نا.
- آذرگشسب، ف. (۱۳۸۰). *گات‌ها، سروده‌های زرتشتی*، ج ۲، تهران: فروهر.
- آموزگار، ژ. (۱۳۹۶)، «ابراهیم پورداود»، *مجله بخارا*، پیاپی ۱۱۹، ص ۸۸.
- ابن یوسف، ب. (۱۳۵۷). *نیکوکاری، داد و دهش در ایران باستان*، تهران: فروهر.
- اشیدری، ج. (۱۳۶۵). *آداب و رسوم زناشویی زرتشتیان، تقریرات کینخسرو و خسرویانی راستی*، تهران: راستی.
- افشار، ا. (۱۳۳۲)، «یادداشت»، *نشریه فرهنگ ایران زمین*، شماره ۱، ص ۷-۳.
- امیدیان، ح. (۱۳۷۴)، «سنت وقف در ایران باستان»، *گنجینه اسناد*، پیاپی ۳۷ و ۳۸، ص ۳۸.
- امینی، ت. (۱۳۸۰). *اسنادی از زرتشتیان معاصر ایران*، تهران: سازمان اسناد ملی ایران.
- باستانی پاریزی، م. ا. (۱۳۸۳)، *سازگاری و سازواری زرتشتیان با مردم کرمان، مجموعه مقالات یادواره بزرگداشت سه‌هزار سال فرهنگی زرتشتی*، تهران: انجمن زرتشتیان تهران.
- بار، ک. (۱۳۴۸). *دیانت زرتشتی، مجموعه سه مقاله از کای بار، آسموسن [و] مری بویس*، ترجمه فریدون وهمن، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- بی‌نا. (۱۳۴۲)، «آیین گشایش آدریان رستم باغ از مؤسسات خیریه جناب آقای ارباب رستم گیو»، *هوخ*، (۳) ۱۴، ۹-۱۵.
- بی‌نا. (۱۳۳۲)، «اخبار انجمن زرتشتیان تهران»، *هوخ*، (۴) ۴، ۲۴-۲۵.
- بی‌نا. (۱۳۴۱)، «بازدید آقای دستور فرامرزیب از مؤسسات خیریه جناب آقای ارباب رستم گیو در تهران پارس»، *هوخ*، (۵) ۱۳، صص ۳۸-۳۹.
- بی‌نا. (۱۳۵۱)، «دهش سی میلیون ریال زمین و پانصد هزار ریال نقد به اداره آموزش و پرورش ناحیه ۹»، *هوخ*، (۱) ۲۳، ۱۰.
- بی‌نا. (بی‌تا)، «دهش‌های ارباب رستم گیو»، *فروهر*، (۶) ۱۳، ۳۰-۲۱۹-۲۳۰.
- بی‌نا. (بی‌تا)، «رستم گیو»، *فروهر*، (۸-۷) ۱۵، ۳-۵-۹-۱۲-۱۳.
- بی‌نا. (بی‌تا)، «رستم گیو: سودرسان خستگی‌ناپذیر»، *مرداد*، پیاپی ۲۷۰، ص ۲.

- بی‌نا. (بی‌تا)، «سالگرد درگذشت شادروان رستم گبو برگزار شد»، *امرداد*، پیاپی ۳۰، ۴۴-۴۵.
- بی‌نا. (۱۳۳۶)، «فهرست مشخصات بازرگانان و شرکت‌های بازرگانی تهران بر طبق کارت‌های سال ۱۳۳۶»، *نشریه نامه اتاق بازرگانی*، پیاپی ۵۲، ۴۴-۴۵.
- بی‌نا. (۱۳۶۱)، *گزیده‌های زاد/سپر*، ترجمه محمدتقی راشد‌محصل، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- بی‌نا. (۲۵۳۶)، «گشایش درب مهر ارباب رستم گبو در نیورشل نزدیکی شهر نیویورک»، *هوخست*، ۲۸(۱۲)، ۲-۱۲.
- بی‌نا. (۱۳۲۹)، «مجلس شورای ملی (دوره شانزدهم)»، *نشریه/خگر*، شماره ویژه.
- بی‌نا. (۱۳۲۹)، «مجلس مؤسسات»، *نشریه/خگر*، شماره ویژه.
- بی‌نا. (۱۳۵۹)، «یکی از نیکوکاران جامعه و سرآمد نیکوکاران کشور زندگانی را بدرود گفت»، *هوخست*، ۳۱(۸)، ۱. پورداود، ا. (۱۳۸۰)، *فرهنگ ایران باستان*، تهران: اساطیر.
- تشکری بافقی، ع. (۱۳۹۱)، «رویکرد حکومت به زرتشتیان در عهد ناصری»، *تحقیقات تاریخ اجتماعی*، ۲(۱).
- تشکری بافقی، ع و کجیاب، ع. (۱۳۸۷)، «درآمدی بر شرایط اجتماعی زرتشتیان یزد از تأسیس سلسله صفوی تا پایان پادشاهی شاه عباس اول (۱۰۳۸-۹۰۷ق)»، *فرهنگ*، پیاپی ۶۸، ۲۱-۲۵.
- جکسن، ا و والتین، و (۱۳۵۳)، *سفرنامه جکسن، ایرانیان در گذشته و حال*، ترجمه منوچهر امیری و فریدون بدره‌ای، تهران: خوارزمی.
- جنیدی، ف. (۱۳۸۴)، *حقوق جهان در ایران باستان*، تهران: بلخ.
- جوادی، ا. (۱۳۷۴)، *پایان نامه پژوهش درس معماری اسلامی*، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته معماری، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه یزد.
- حاجی اکبری، م. (۱۳۹۴)، «واکاوی نقش زرتشتیان در اقتصاد دوره قاجاریه با تأکید بر تجارخانه‌های زرتشتی»، *تاریخ نو*، ۱۱، ۲۱-۱۷.
- حکیمیان، ه. (۱۳۸۸)، «تحولات فرهنگی یزد از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲»، *پیام بهارستان*، ۲(۵)، ۶۰۱.
- خسرویانی، ر. (۱۳۸۱)، «نهاد بهارداشت یا وقف در فرهنگ زرتشتی»، *امرداد*، ۳(۲۲)، ۵.
- دادبخش، م. (۱۳۹۷)، «انجمن‌های زرتشتی در دوران قاجار و پهلوی اول و تأثیرات آنها بر جامعه زرتشتیان ایران»، *تاریخ پژوهی*، ۲۰(۷۵)، ۱۴.
- دبستان گبو، «تاریخچه»، بی‌تا، [www.givdabestan.ir/index.php/amirkabir/](http://www.givdabestan.ir/index.php/amirkabir/).
- دریایی، ت. (۱۳۸۶)، *شاهنشاهی ساسانی*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: ققنوس.
- رضایی، ا. (۱۳۸۶)، *فهرست اسناد موقوفات ایران، اسناد موجود در سازمان اوقاف و امور خیریه*، دفتر چهارم، استان تهران و توابع از آغاز تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، ج ۱، تهران: اسوه.
- زهر، آر. سی. (۱۳۷۷)، *تعالیم مغان (گفتاری چند در معتقدات زرتشتیان)*، ترجمه فریدون بدره‌ای، تهران: توس.
- سازمان اسناد ملی ایران (ساما)، شناسه سند: ۲۵۰/۶۹۳.
- \_\_\_\_\_، ۲۹۳/۵۰۲۹.
- \_\_\_\_\_، ۲۹۷/۱۸۰۱۰.
- \_\_\_\_\_، ۲۹۷/۱۱۲۵۲.
- \_\_\_\_\_، ۲۴۰/۱۱۲۰۱۸.
- سازمان فروهر. (۱۳۴۷)، *یادنامه برای بزرگداشت رادمرد نیکوکار رستم گبو*، تهران: سازمان فروهر.
- شهزادی، ر. (۱۳۶۵)، *قانون مدنی زرتشتیان پس از ساسانیان*، تهران: انجمن زرتشتیان تهران، فروهر.
- شهمردان، ر. (۱۳۶۰)، *فرزندگان زرتشتی*، تهران: انتشارات راستی.

- غلامی بادی، ز. (۱۳۹۳). بررسی میدانی گستره داد و دهش و بند مال (وقف) در میان زرتشتیان معاصر ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته ادیان و عرفان، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه کاشان.
- قدیری، ب. (۱۳۷۲). «آشنایی با استادکاران معماری سنتی ایران»، ص ۳-۴، ۲۷-۲۸.
- کریستنسن، آ. (۱۳۸۸). *ایران در زمان ساسانیان*، ترجمه رشید یاسمی، تهران: صدای معاصر.
- سازمان اسناد ملی ایران (ساما)، ۲۹۳/۵۰۲۹/۲.
- مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (ماما)، ۳۰۶/۱/۳۸/۸۴/۱۴.
- \_\_\_\_\_، ۲۳۲/۱/۳۸/۸۲/۱۴.
- \_\_\_\_\_، ۱۴/۸۹/۳۸/۱/۵۸۵.
- \_\_\_\_\_، ۱۰۲۱/۱۴/۱/۳۴/۱.
- \_\_\_\_\_، ۱۰۲۱/۱۵/۸۳/۳۳/۱.
- \_\_\_\_\_، ۱۰۲۱/۱۸/۱۴۷/۳۹/۱.
- \_\_\_\_\_، ۱۰۲۱/۱۹/۲۵/۳۳/۱.
- \_\_\_\_\_، ۱۰۳۶/۴۴/۲۰۰۵/۵۰۱/۱/۴.
- مسرت، ح. (۱۳۸۹). *آب‌انبارهای شهر یزد در آملی بر پیشینه کارکرد و ساختار آنها*، تهران: یزدا.
- مسکوب، ت. (۱۳۹۴). «شب پوری سلطانی و رونمایی از دویستمین شماره مجله»، بخارا، پیاپی ۱۰۷، ص ۴۶۲.
- ملک‌زاده، ا و خانی سانچ، م. (۱۳۹۲). «آب‌انبارهای وقفی یزد در دوره‌های قاجار و پهلوی»، مسکوب، ۸ (۲۴)، ۱۵۸.
- منوچهرپور، م. (۱۳۷۷). *بدانیم و سربلند باشیم، فشرده‌ای از آموزش‌های دین زرتشتی*، تهران: فروهر.
- مهر، ب و رسولی، م. (۱۳۸۲). «گفتگو و خاطرات: زرتشتیان معاصر ایران»، *تاریخ معاصر ایران*، پیاپی ۲۸، ص ۱۵۸.
- نیمی، ف. (۱۳۴۲). «خدمات اجتماعی زرتشتیان در یزد»، نشریه ارمان، ۳۲ (۷)، ۳۲۲.
- وحیدنیا، س. (۱۳۵۲). «انتخابات زرتشتیان»، *مجله خاطرات وحید*، پیاپی ۲۰، ص ۸۱-۸۲.
- همدانی، ع. (۱۳۹۲). «تاریخچه محله تهرانپارس»، *فرهنگ مردم*، پیاپی ۴۵ و ۴۶، ص ۱۶۱.
- هنوی، ج (۱۳۶۷). *هجوم افغان و زوال دولت صفوی*، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، تهران: یزدان.
- یارشاطر، ا. (۱۳۶۵). «یادداشت»، *ایران‌نامه*، پیاپی ۱۸، ص ۱۶۱ و ۳۰۰-۳۰۱.
- ایرانی دینشاه (سلیسیتیر). (بی تا). *اخلاق ایران باستان*، بمبئی: انجمن زرتشتیان بمبئی.
- ERVAD BAMANJI NASARVANJI DHABHAR، *صد در نثر و صد در بندهش*، بی جا، بی تا.

## References

- Ādargošasb, A. (n.d.). *Andarznāmeḥhā-ye Pahlavī (Andarz-e Ādarbād-e Mahraspandān, Andarz-e Kosrow Qobādīyān)*. Tehrān: anonymous. (In Persian)
- Ādargošasb, F. (2001). *Gāthā, Sorūdehḥā-ye Zartoštī*. Vol. 2, Tehrān: Farvahar. (In Persian)
- Āmūzgār, Ž. (2017). *Ebrāhīm-e Pūrdāvūd. Majalleh-ye Bokārā, 119*, 88. (In Persian)
- Afšār, Ī. (1953). *Yāddāšt. Nāšrīyeh-ye Farhang-e Īrānzamīn, 1*, 3-7. (In Persian)
- Amīnī, T. (2001.). *Asnādī az Zartoštīyān-e Mo'āšer-e Īrān*. Tehrān: Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān. (In Persian)
- Anonymous. (1963). *Āyīn-e Gošāyeš-e Ādorīyān-e Rostam Bāg az Mo'assesāt-e Keyrīyeh-ye Jenāb-e Āqā-ye Arbāb Rostam Gīv. Hūkt, 14* (3), 9-15. (In Persian)
- Anonymous. (1953). *Aḳbār-e Anjoman-e Zartoštīyān-e Tehrān. Hūkt, 4* (4), 24-25. (In Persian)
- Anonymous. (1962). *Bāzdīd-e Āqā-ye Dastūr-e Farāmarzbod az Mo'assesāt-e Keyrīyeh-ye Jenāb-e Āqā-ye Arbāb Rostam Gīv dar Tehrānpārs. Hūkt, 13* (5): 38-39. (In Persian)

- Anonymous. (1972). Daheš-e Sī Milyūn Riyāl Zamīn va Pānšad Hezār Riyāl Nagd be Edāreh-ye Āmūzeš va Parvareš-e Nāhīyeh 9. *Hūkt*, 23 (1), 10. (In Persian)
- Anonymous. (n.d.). Dahešhā-ye Arbāb Rostam Gīv. *Farvahar*, 13 (6). (In Persian)
- Anonymous. (1957). Fehrest-e Mošaḳaṣāt-e Bāzargānān va Šerkathā-ye Bāzargānī-ye Tehrān bar Tebq-e Kārthā-ye Sāl-e 1336. *Našrīyeh-ye Nāmeḥ-ye Otāq-e Bāzargānī*, 52, 44-45. (In Persian)
- Anonymous. (1982). *Gozīdehhā-ye Zādasparam*, translated by Moḥammad Taqī-ye Rāšed Moḥaṣṣel, Tehrān: Mo'asseseh-ye Moṭāle'āt va Taḥqīqāt-e Farhangī. (In Persian)
- Anonymous. (1977). Gošāyeš-e Darb-e Mehr-e Arbāb Rostam Gīv dar New Rochelle Nazdīkī-ye Šahr-e New York. *Hūkt*, 12, 2-12. (In Persian)
- Anonymous. (n.d.). Rostam Gīv. *Farvahar*, 15 (7 & 8). (In Persian)
- Anonymous. (n.d.). Rostam Gīv: Sūdresān-e Ḳastegīnāpaḍīr. *Amordād*, 270, 2. (In Persian)
- Anonymous. (n.d.). Sālgard-e Dargodašt-e Šādravān Rostam Gīv Bargodašt Šod. *Amordād*, 30, 44-45. (In Persian)
- Anonymous. (1950). Maḵles-e Šowrā-ye Mellī (Dowreh-ye 16), *Našrīyeh-ye Aḳgar*, Special No. (In Persian)
- Anonymous. (1950). Maḵles-e Mo'assesāt, *Našrīyeh-ye Aḳgar*, Special No. (In Persian)
- Anonymous. (1980). Yekī az Nīkūkārān-e Ĵāme'eh va Sarāmad-e Nīkūkārān-e Kešvar Zendeḡānī rā Bedrūd Goft. *Hūkt*, 31 (8), 1. (In Persian)
- Bāstānī-ye Pārīzī, M. E. (2004). Sāzḡārī va Sāzvārī-ye Zartoštīyān bā Mardom-e Kermān, *Maḵmū'eh Maqālāt-e Yādvāreh-ye Bozorgdāšt-e Seh Hezār Sāl-e Farhangī-ye Zartoštī*. Tehran: Anjoman-e Zartoštīyān-e Tehrān. (In Persian)
- Barr, K. (1969). *Dīyānat-e Zartoštī: Maḵmū'eh -ye Se Maqāleh az Kaj Barr, Jes Peter Assmusen va Mary Boyce*. translated by Fereydūn Vahman, Tehrān: Bonyād-e Farhang-e Īrān. (In Persian)
- Christensen, A. E. (1944). *L'Iran sous les Sassanides*. Copenhagen: E. Munksgaard.
- Daryaei, T. (2013). *Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire*. London: I. B. Tauris. (In Persian)
- Dādbāḳš, M. (2018). Anjomahā-ye Zartoštī dar Dowrān-e Qājār va Pahlavī-ye Avval va Ta'ūrāt-e Ānhā bar Ĵāme'eh-ye Zartoštīyān-e Īrān. *Našrīyeh-ye Tārīḳpažūhī*, 20 (75), 14. (In Persian)
- Dabestān-e Gīv, "Tārīḳčeh". (n.d.). [www.givdabestan.ir/index.php/amirkabir/](http://www.givdabestan.ir/index.php/amirkabir/). (In Persian)
- Ebn-e Yūsef, B. (1978). *Nīkūkārī, Dād va Daheš dar Īrān-e Bāstān*. Tehrān: Farvahar. (In Persian)
- Ġolāmī-ye Bādī, Z. (2014). *Barresī-ye Meydānī-ye Gostar-deh-ye Dād va Daheš va Band-e Māl (Vaḡf dar Mīyān-e Zartoštīyān-e Mo'āšer-e Īrān)*. Pāyānnāmeḥ-ye Kāršenāsī-ye Aršad, Rešteh-ye Adyān va 'Erfān, Dāneškadeh-ye Adabīyāt va Zabānhā-ye Ḳāreḡī, Dānešgāh-e Kāšān. (In Persian)
- Hanway, J. (1753). *The Revolution of Persian*. London: Dodsley.
- Ḥājī Akbarī, M. (2015). Vākāvī-ye Naḡš-e Zartoštīyān dar Eqtešād-e Dowreh-ye Qājārīyeh bā Ta'kīd bar Tejāratḡānehā-ye Zartoštī. *Tārīḳ-e No*, 11, 17-21. (In Persian)
- Ḥāḳīmīyān, H. (2009). Taḡavvolāt-e Farhangī-e Yazd az Šahrīvar-e 1320 tā Kūdetā-ye 28 Mordād 1332. *Payām-e Bahārestān*, 2 (5), 601. (In Persian)
- Hamedānī, A. (2013). Tārīḳčeh-ye Maḡalleh-ye Tehrānpārs. *Farhang-e Mardom*, 45 & 46, 161. (In Persian)
- Jackson, A., and Valentine, W. (1971). *Persia Past and Present: A Book of Travel and Research*. New York: AMS Press.
- Īrānī, Dīnšāh (Selīsīter). (n.d.). *Aḳlāq-e Īrān-e Bāstān*. Bamba'ī: Anjoman-e Zartoštīyān-e Bamba'ī. (In Persian)
- Ĵavādī, E. (1995). *Pāyānnāmeḥ-ye Pažūheš-e Dars-e Me'mārī Eslāmī*, Pāyānnāmeḥ-ye Kāršenāsī-ye Aršad. Rešteh-ye Me'mārī, Dāneškadeh-ye Me'mārī va Šahrsāzī-ye Dānešgāh-e Yazd. (In Persian)

- Joneydī, F. (2005). *Hoqūq-e Jahān dar Īrān-e Bāstān*, Tehrān: Balq. (In Persian)
- Ḳosravīyānī, R. (2002). Nahād-e Bahārdāšt Yā Vaqf dar Farhang-e Zartoštī. *Amordād*, 3 (22), 5. (In Persian)
- Malekzādeh, E., and Ḳānī Sānīč, M. (2013). Ābanbārhā-ye Vaqfī-ye Yazd dar Dowrehhā-ye Qājār va Pahlavī. *Moskūyah*, 8 (24), 158. (In Persian)
- Manūčehrpūr, M. (1998). *Bedānīm va Sarboland Bāšīm, Fešordeh-ī az Āmūzešhā-ye Dīn-e Zartoštī*, Tehrān: Farvaha. (In Persian)
- Maserrat, H. (2010). *Ābanbārhā-ye Šahr-e Yazd: Darāmadī bar Pīšīneh-ye Kār kard va Sāktār-e Ānha*, Tehrān: Yazdā. (In Persian)
- Mehr, B., and Rasūlī, M. (2003). Goftogū va Ḳāterāt: Zartoštīyān-e Mo‘āšer-e Īrān. *Tārīk-e Mo‘āšer-e Īrān*, 28, 158. (In Persian)
- Mesḳūb, T. (2015). Šab-e Pūrī Solṭānī va Rūnamāyī az Devīstomīn Šomāreh-ye Maǰalleh. *Boḳārā*, 107, 462. (In Persian)
- Nasīmī, F. (1963). Ḳadamāt-e Eǰtemā‘ī-ye Zartoštīyān dar Yazd. *Nāšrīyeh-ye Armaǰān*, 32 (7), 322. (In Persian)
- Omīdīyān, H. (1995). Sonnat-e Vaqf dar Īrān-e Bāstān. *Ganǰīneh-ye Asnād*, 37 & 38, 38. (In Persian)
- Ošīdarī, Ĵ. (1986). *Ādāb va Rosūm-e Zanāšūyī-ye Zartoštīyān*, by Keyḳosrow Ḳosravīyānī-ye Rāstī, Tehrān: Rāstī. (In Persian)
- Qadīrī, B. (1993). Āšnāyī bā Ostādkārān-e Me‘mārī-ye Sonnatī-ye Īrān. *Šoffeh*, 3 (3 & 4), 27-28. (In Persian)
- Pūrdāvūd, E. (2001). *Farhang-e Īrān-e Bāstān*. Tehrān: Asāṭīr. (In Persian)
- Reżāyī, O. (2007). *Fehrest-e Asnād-e Mowqūfāt-e Īrān, Asnād-e Mowǰūd dar Sāzmān-e Owqāf va Omūr-e Keyrīyeh. Daftareh 4, Ostān-e Tehrān va Tavābe‘ az Āǰāz tā 22 Bahman-e 1357*. Vol. 1, Tehrān: Osvah. (In Persian)
- Sāzmān-e Farvaha. (1968). *Yādnāmeḥ Barāye Bozorgdāšt-e Rādmard-e Nīkūkār Rostam Gīv*, Tehrān: Sāzmān-e Farvaha. (In Persian)
- Šahmardān, R. (1981). *Farzānegān-e Zartoštī*, Tehrān: Entesārāt-e Rāstī.
- Šahzādī, R. (1986). *Qānūn-e Madanī-ye Zartoštīyān pas az Sāsānīyān*, Tehrān: Anǰoman-e Zartoštīyān-e Tehrān, Farvaha. (In Persian)
- Tašakorī-ye Bāfqī, ‘A. A. (2012). Rūykard-e Ḥokūmat be Zartoštīyān dar ‘Ahd-e Nāšerī. *Tahǰīqāt-e Tārīk-e Eǰtemā‘ī*, 2 (1). (In Persian)
- Tašakorī-ye Bāfqī, ‘A. A., and Kaǰbāf, ‘A. A.. (2008). Darāmadī bar Šarāyeṭ-e Eǰtemā‘ī-ye Zartoštīyān-e Yazd az T’āsīs-e Selseleh-ye Šafavī tā Pāyān-e Pādešāhī-ye Šāh ‘Abbās-e Avval (907-1038 A.H.). *Farhang*, 68, 21-25. (In Persian)
- Vahīdnīyā, S. (1973.). Entekābāt-e Zartoštīyān. *Maǰalleh-ye Ḳāterāt-e Vahīd*, 20, 81-82. (In Persian)
- Yāršāṭer, E. (1986). Yāddāšt. *Īrānnāmeḥ*, 18, 161 & 300-301. (In Persian)
- Zaehner, Robert Charles. (1975). *The Teaching of the Magi: A Compendium of Zoroastrian Beliefs*. London: Sheldon Press.

#### Documents (In Persian)

- Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 306/1/38/84/14.
- Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 232/1/38/82/14.
- Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 14/89/38/585.
- Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 1021/14/1/34/1.
- Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 1021/15/83/33/1.

- Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 1021/18/147/39/1.  
Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 1021/19/25/33/1.  
Markaz-e Asnād-e Šowrā-ye Eslāmī (MAMA). Document No.: 1036/44/2005/5/1/4.  
Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān (SAMA). Document No.: 250/693.  
Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān (SAMA). Document No.: 293/5029.  
Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān (SAMA). Document No.: 297/18010.  
Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān (SAMA). Document No.: 297/11252.  
Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān (SAMA). Document No.: 240/112018.  
Sāzmān-e Asnād-e Mellī-ye Īrān (SAMA). Document No.: 293/5029/2.

